

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ  
ГРАЖДАНДЫК ИДЕНТУУЛҮКТҮН  
САЯСИЙ ЖАНА УКУКТУК  
НЕГИЗДЕРИ

Саяс.и.к, ОшМУнун доценти  
Абдыраева Г.Р.

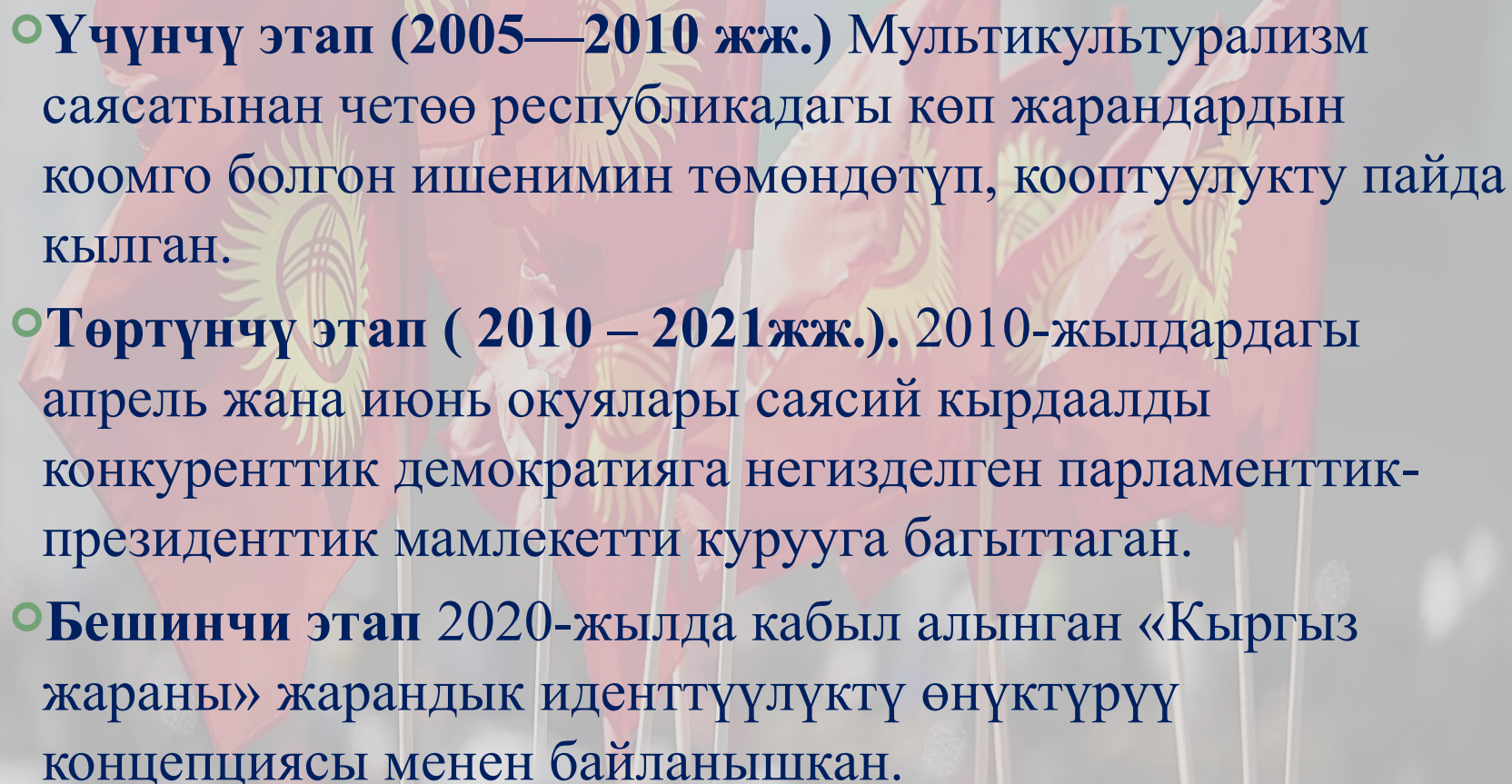
# Негизги суроолор

1. Кыргыз Республикасында жарандык инсандыкты калыптандыруу боюнча Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актылары
2. Кыргыз Республикасындагы Кыргыз жараны жарандык иденттүүлүгүн өнүктүрүү концепциясы: максаттары, милдеттери, принциптери жана негизги багыттары.
3. Адамдын жана жарандын укуктары боюнча эл аралык документтер



### ЧӨЙРӨСҮНДӨГҮ МАМЛКЕТТИК САЯСАТТЫ ТҮЗҮҮНҮН ЖАНА ИШКЕ АШЫРУУНУН НЕГИЗГИ ЭТАПТАРЫ


- **Биринчи этап (90-ж. башы — 90-ж. ортосу ХХ к.)** – этностук өзүн таануунун өсүшү жана этностук национализм саясатынын пайда болушу. «Манас» эпосунан кыргыз этносуна таандык болгон «Манастын жети осуяты» аталган жети рухий баалуулуктардын негизинде саясат жүргүзүлгөн..
- **Экинчи этап (ХХ к. 90-ж . аягы— ХХІ к. башы).** – «Кыргызстан жалпыбыздын үйүбүз» деген ураан жарыяланган. Этностук жана жарандуулук идеяларын бириктирүү максатында маданият жана тил өзгөчөлүгүн сактоо менен бирге этностук топтордун баарына бирдей өнүгүүнү камсыз кылган жаны мультикультурализм саясаты пайда болгон.

- 
- **Үчүнчү этап (2005—2010 жж.)** Мультикультурализм саясатынан четөө республикадагы көп жарандардын коомго болгон ишенимин төмөндөтүп, кооптуулукту пайда кылган.
  - **Төртүнчү этап ( 2010 – 2021жж.).** 2010-жылдардагы апрель жана июнь окуялары саясий кырдаалды конкуренттик демократияга негизделген парламенттик-президенттик мамлекетти курууга багыттаган.
  - **Бешинчи этап** 2020-жылда кабыл алынган «Кыргыз жараны» жарандык иденттүүлүктү өнүктүрүү концепциясы менен байланышкан.

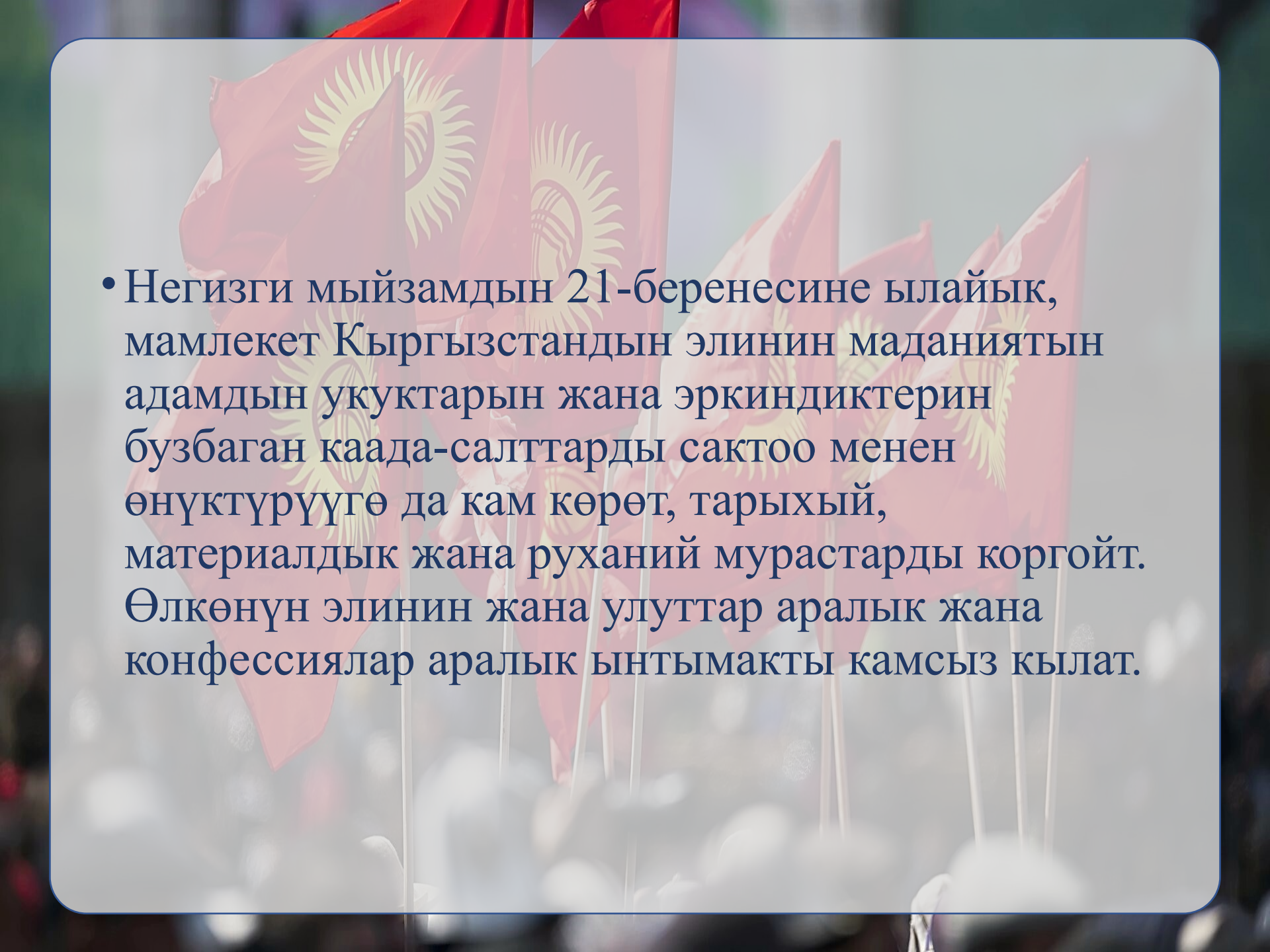


# Жарандык инсандыкты калыптандыруу боюнча КР ченемдик укуктук актылары

Кыргызстан— көз карандысыз, суверендүү, демократиялык, унитардык, укуктук, светтик жана социалдык мамлекет. Кыргызстандын эли КРнын бардык этностук топторунун жарандары жана эгемендүүлүктүн ээси жана мамлекеттик бийликтин бирден-бир булагы болуп саналат. (2021-жылдын 11-апрелинде кабыл алынган Конституциясынын 1-беренесине ылайык)

- 
- 13-беренде кыргыз тили КРнын мамлекеттик тили, орус тили да расмий тил катары колдонулат, КРнын элин түзгөн бардык этностордун өкүлдөрүнө кыргыз тилин сактоо үчүн шарттарды түзүүгө кепилдик берилет деп жазылган. Эне тилин үйрөнүү жана өнүктүрүү, б.а., дүйнөлүк коомчулукка интеграциялоо, англис тилин жана башка дүйнөлүк тилдерди активдүү үйрөнүү – өлкөнүн өнүгүшүнүн негизги шарттарынын бири жана «Кыргыз жараны» маанилүү атаандаштык артыкчылыгы катары каралат.



- 
- Негизги мыйзамдын 21-беренесине ылайык, мамлекет Кыргызстандын элинин маданиятын адамдын укуктарын жана эркиндиктерин бузбаган каада-салттарды сактоо менен өнүктүрүүгө да кам көрөт, тарыхый, материалдык жана руханий мурастарды коргойт. Өлкөнүн элинин жана улуттар аралык жана конфессиялар аралык ынтымакты камсыз кылат.

- КРнын Конституциясынын экинчи бөлүмү толугу менен адамдын жана жарандын негизги укуктарын жана эркиндиктерин, алардын милдеттерин камсыз кылууга арналган, анткени адам укуктары жана эркиндиктери ажырагыс жана ар бир адамга төрөлгөндөн баштап таандык. Алар абсолюттук, ажыратылгыс деп таанылат жана мыйзам менен сот тарабынан кимдир бирөө тарабынан бузулуудан корголот, анткени 23-беренде адам укуктары жана эркиндиктери Кыргыз Республикасынын эң жогорку баалуулуктарынын бири болуп саналат деп айтылат.



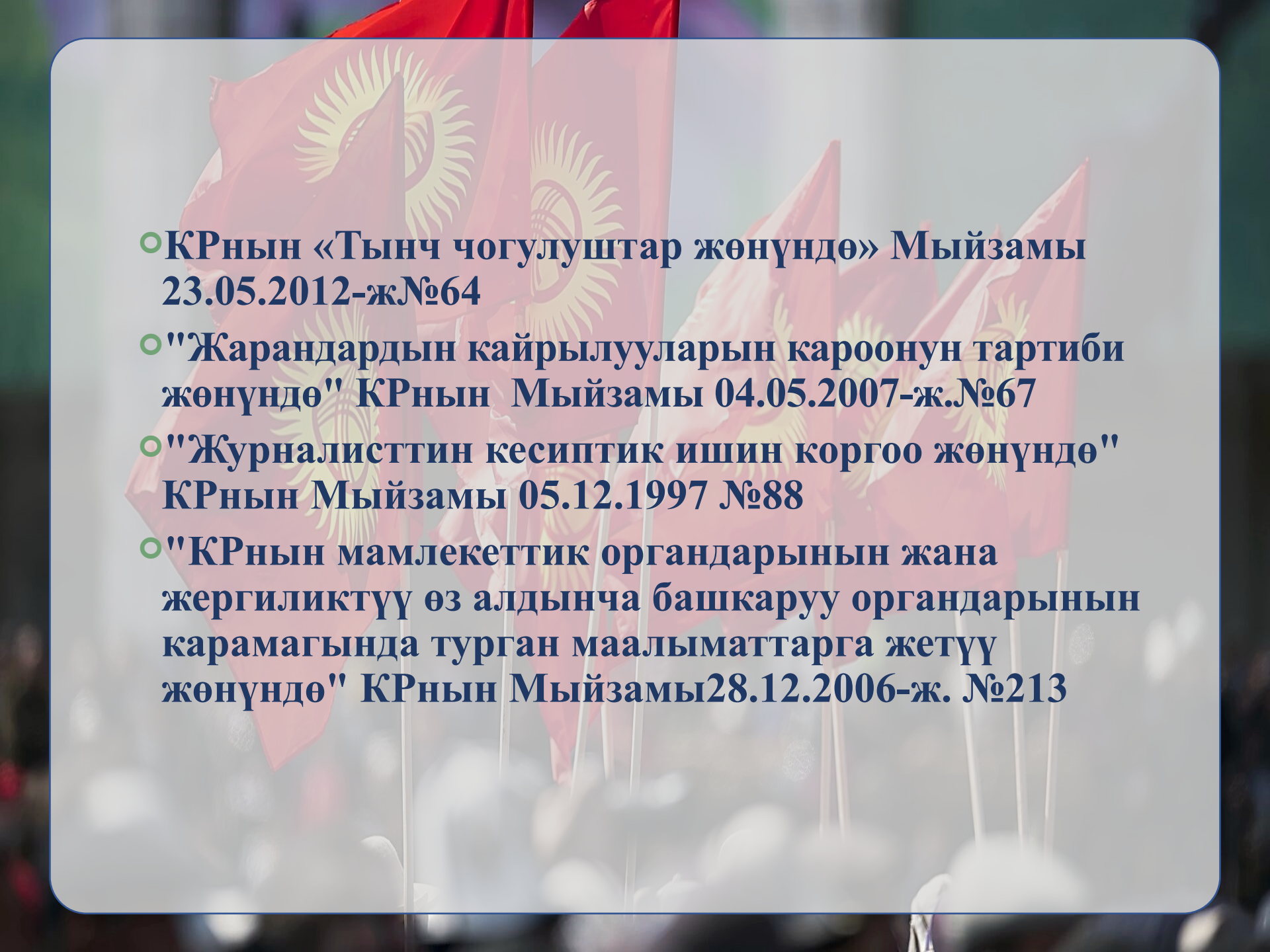
Жарандык инсандыкты калыптандырууну жөнгө салуучу Кыргыз Республикасынын негизги ченемдик документтеринин тизмеси

- **КРнын Кылмыш-жаза кодекси 02.02.2017-ж. №19**
- **Жөнгө салуу предмети:** жынысы, расасы, этникалык теги, тили, социалдык теги, мүлктүк же кызматтык абалы, жашаган жери, диний жана башка ынанымдары, коомдук бирикмелерге мүчөлүгү боюнча тең укуктуулукту тике же кыйыр түрдө бузуу, же жаран же мамлекеттик кызмат адамы, адам тарабынан жасалган кылмыш деп аныктайт

**КРнын "Эркектер менен аялдардын бирдей укуктарынын жана бирдей мүмкүнчүлүктөрүнүн мамлекеттик кепилдиктери жөнүндө" Мыйзамы 04.08.2008-ж. № 184**

- **Жөнгө салуу предмети:** гендердик дискриминация түшүнүгүн «жыныстык белгиси боюнча адамдардын укуктарын жана кызыкчылыктарын чектеген ар кандай айырмалоо, четке кагуу же артыкчылык» жана гендердик теңчиликти бузуу, мисалы, «басынтуу түрүндө өзүн көрсөткөн активдүү же пассивдүү жүрүм-турум» деп аныктайт.

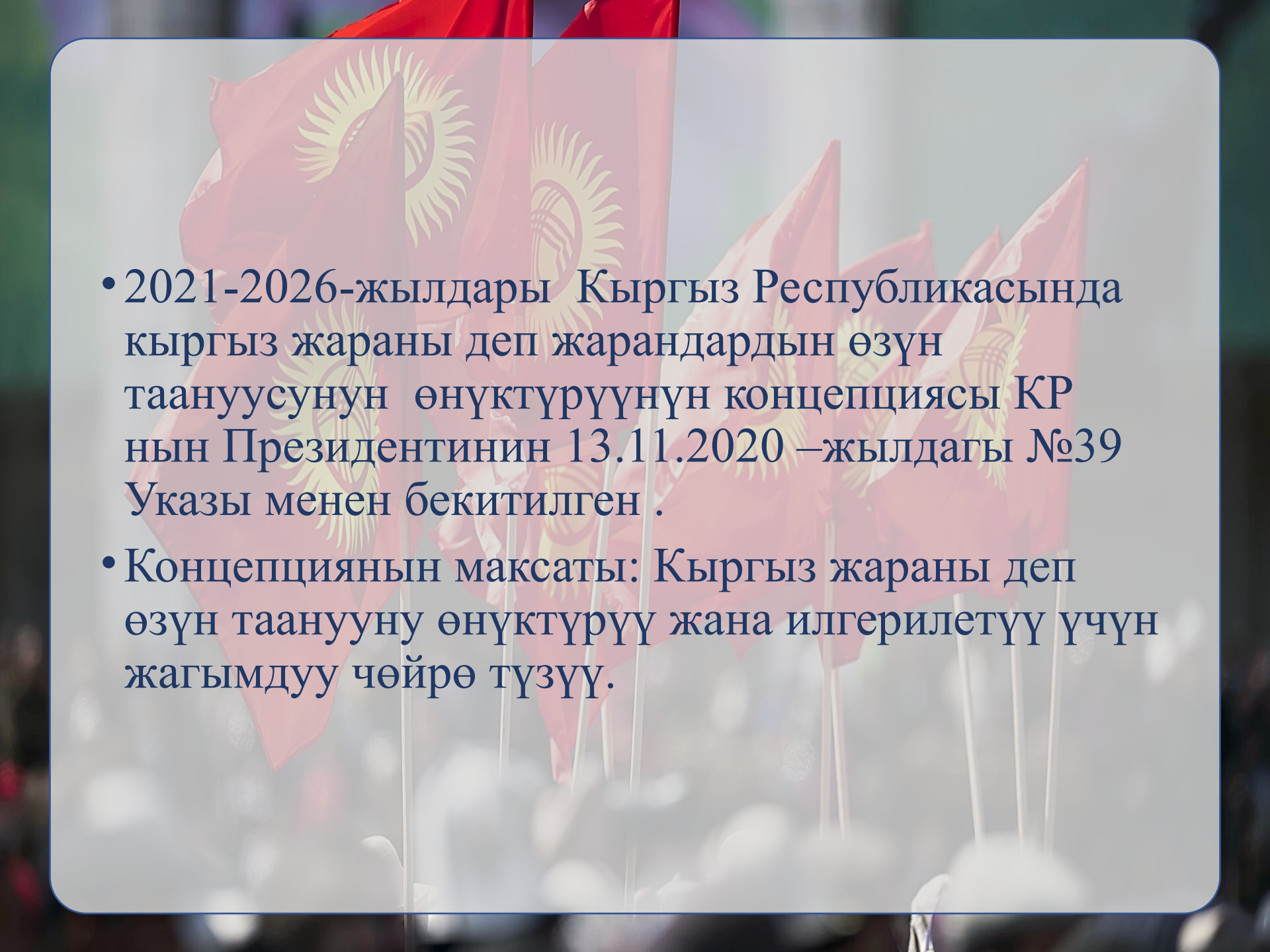


- 
- КРнын «Тынч чогулуштар жөнүндө» Мыйзамы 23.05.2012-ж №64
  - "Жарандардын кайрылууларын кароонун тартиби жөнүндө" КРнын Мыйзамы 04.05.2007-ж. №67
  - "Журналисттин кесиптик ишин коргоо жөнүндө" КРнын Мыйзамы 05.12.1997 №88
  - "КРнын мамлекеттик органдарынын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын карамагында турган маалыматтарга жетүү жөнүндө" КРнын Мыйзамы 28.12.2006-ж. №213

## *2018-2040-жылдары КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫН ӨНУКТУРУУНУН УЛУТТУК СТРАТЕГИЯСЫ*

• Кыргызстан — маданий, этностук, диний жактан айырмаланган адамдар ийгиликтүү жана өнүккөн мамлекетти курууга биргелешип умтулган мамлекет. Жарандык бирдейлик өлкөнүн эгемендигин бекемдөөнүн жана анын бакубаттыгынын негизин түзөт. Эркин, ийгиликтүү жарандар чынчылдык, адилеттик, ошондой эле өзү, үй-бүлөсү жана өлкөсү үчүн жоопкерчиликти алуу принциптери боюнча жашайт. Мамлекет ар бир жаранга өзүнүн демилгесин ишке ашырып, коомдук байгерчиликти жаратканга шарттарды түзүп берет.



- 
- 2021-2026-жылдары Кыргыз Республикасында кыргыз жараны деп жарандардын өзүн таануусунун өнүктүрүүнүн концепциясы КРнын Президентинин 13.11.2020 –жылдагы №39 Указы менен бекитилген .
  - Концепциянын максаты: Кыргыз жараны деп өзүн таанууну өнүктүрүү жана илгерилетүү үчүн жагымдуу чөйрө түзүү.

## Концепциянын негизги принциптери:

- КРнын бардык бекитилген конституциялык ченемдерин жана мыйзамдарын сактоого багыт алуу;
- КРнын жарандарынын этностук, диний, социалдык жана аймактык таандыктыгына карабастан, тең укуктуулугун кепилдөө менен басмырлоого жол бербөө;
- ыктыярдуулук, көп түрдүүлүктү урматтоо жана таануу, жарандардын укуктары менен милдеттеринин, ар түрдүү көз караштагы ар кандай топтордун ортосундагы тең салмактуулукту камсыздоо;
- Кыргыз жаранын жана мамлекетти өнүктүрүүгө кызыкдар болгон бардык тараптардын өз ара аракеттенүүсү жана өнөктөштүгү.



## Концепциянын артыкчылыктуу багыттары:

- 1. Кыргыз жараны деп өзүн таанууну аң-сезимдүү түшүнүүнү калыптандыруу.
- 2. Кыргызстан элинин биримдигин чыңдоо, толеранттуулукту жогорулатуу жана көп түрдүүлүк дөөлөттөрүн урматтоону сактоо.
- 3. Мамлекеттик тилди өнүктүрүү, көп тилдүүлүктү сактоо жана өнүктүрүү.
- 4. Башкаруу жана чечим кабыл алуу процесстерине катышууга бирдей шарттарды түзүү.
- 5. Саясий институттарга жана мамлекеттик бийлик органдарына карата ишенимди жогорулатуу..

## КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ ДЕП ӨЗҮН ТААНУУНУ ӨНҮКТҮРҮҮНҮН НЕГИЗГИ БАГЫТТАРЫ ЖАНА СТРАТЕГИЯЛЫК МИЛДЕТТЕРИ

- Концепцияда коюлган максаттарга жетүү үчүн артыкчылыктуу багыттардын алкагында 2026-жылга чейин Кыргыз Республикасында Кыргыз жараны деп өзүн таанууну өнүктүрүү үчүн төмөнкү стратегиялык маселелер аныкталат.



## 1-багыт. Кыргыз жараны деп өзүн таанууну аң-сезимдүү түшүнүүнү калыптандыруу

Кыргыз жараны – бирдейлигин аң-сезимдүү түрдө түшүнүүгө жетишүү жарандардын реалдуу тең укуктуулугун камсыздоону, улуттук мыйзамдарды өркүндөтүү жана өлкөнүн калкынын укуктук жана саясий маданиятынын деңгээлин жогорулатуу аркылуу алардын конституциялык укуктарын жана милдеттерин ишке ашырууну талап кылат. «Кыргыз жараны» түшүнүгүн өзүн таанууну өнүктүрүүнүн концепти катары калктын ар түрдүү топторунун керектөөлөрүнө жана өзгөчөлүктөрүнө карата талкуулоо жана аларга кылдат ыңгайлаштыруу зарыл.

2-багыт. Кыргызстан элинин биримдигин чыңдоо, толеранттуулукту жогорулатуу жана көп түрдүүлүк дөөлөттөрүн урматтоону сактоо.

Улуттук жана жергиликтүү деңгээлдеги бардык уюмдардын ишмердүүлүгү коомдун биригүүсүнө көмөктөшүүгө багытталышы керек, мында ар түрдүү региондук жана этностук жамааттардын, диний конфессиялардын ж.б. кызыкчылыктарын жана керектөөлөрүн эске алуу жана Кыргыз жаранынын жалпы жарандык кызыкчылыктарын калыптандыруу зарыл.



### 3-багыт. Мамлекеттик тилди өнүктүрүү жана илгерилетүү, көп тилдүүлүктү сактоо жана өнүктүрүү

Мамлекеттик тилди билүү жана колдонуу өзүн таанууну өнүктүрүүнү камсыздоочу маанилүү бириктирүүчү фактор болуп саналат. Расмий (орус) тил коомдук турмушта этностор аралык пикир алышуунун тили катары маанилүү орун алуусун улантат жана өзүнүн керектигин сактайт. Кыргыз жаранын эне тилинде, мамлекеттик, расмий жана чет тилдеринде эркин сүйлөгөн жаран катары калыптандырууга көмөктөшүүчү көп тилдүү билим берүүнү өнүктүрүү зарыл.

#### 4-багыт. Башкарууга жана чечимдерди кабыл алуу процесстерине катышуу үчүн бирдей шарттарды түзүү

Бардык жарандарга жынысы, жаш курагы, этностук, диний жана башка айырмачылыктарына карабастан, мамлекетти башкарууга катышуу үчүн бирдей шарттарды камсыз кылуу улуттук өзүн таанууну калыптандыруудагы мамлекеттин маанилүү милдети болуп саналат. Калктын түрдүү социалдык топторунун өкүлдөрүнүн башкаруу жана чечим кабыл алуу процесстерине катышуусу үчүн бирдей шарттарды камсыз кылуу зарыл.



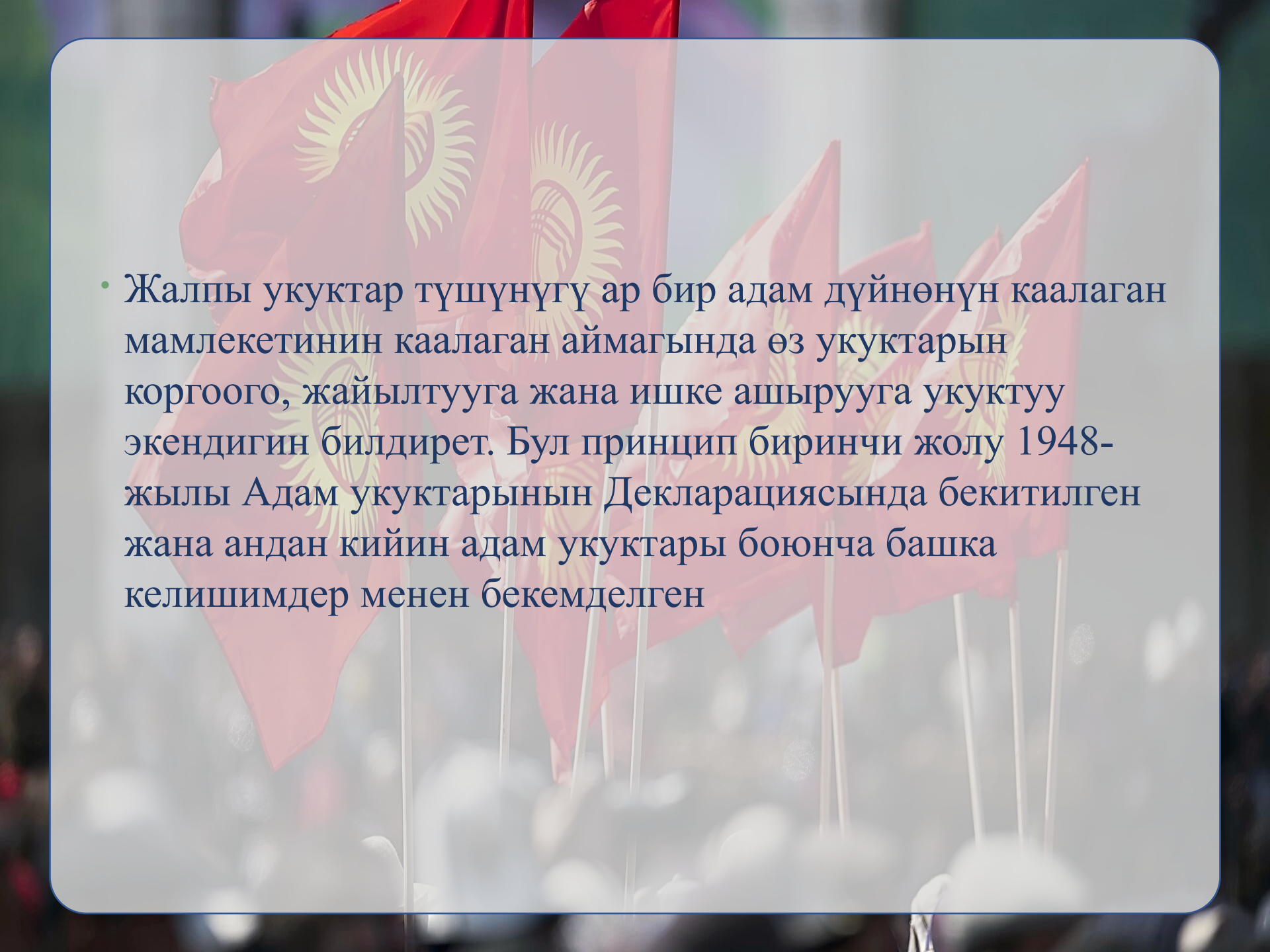
## 5-багыт. Саясий институттарга жана мамлекеттик бийлик органдарына карата ишенимди жогорулатуу

Кыргыз жараны деп өзүн таанууну өнүктүрүү жалпы улуттук жана жергиликтүү деңгээлдерде сапаттуу мамлекеттик башкарууну камсыз кылуусуз, ошондой эле жарандык демилгелерди жүзөгө ашыруу үчүн шарттарды түзүүчү жана жалпысынан алганда жарандардын активдүүлүгүн жогорулатуучу жергиликтүү өз алдынча башкарууну өнүктүрмөйүн мүмкүн эмес. Ушул максатта мамлекеттик жана муниципалдык кызматкерлердин потенциалын жогорулатуу системасын иштеп чыгуу жана аны башкаруунун бардык деңгээлдеринде киргизүү зарыл

## Адамдын жана жарандын укуктары боюнча эл аралык документтер.

- Адам укуктары жалпысынан ар бир адамдын жынысына, расасына, өңүнө, тилине, физикалык абалына, улутуна, динине, жашына, социалдык тегине, саясий же башка өзгөчөлүгүнө карабастан, ишенимдери, билими, мүлктүк же башка абалы, ошондой эле башка жагдайлар төрөлгөндөн баштап укуктары катары каралат. Бул укуктар универсалдуу, ажыратылгыс, бөлүнгүс, бири-бирине көз каранды жана өз ара байланышкан.

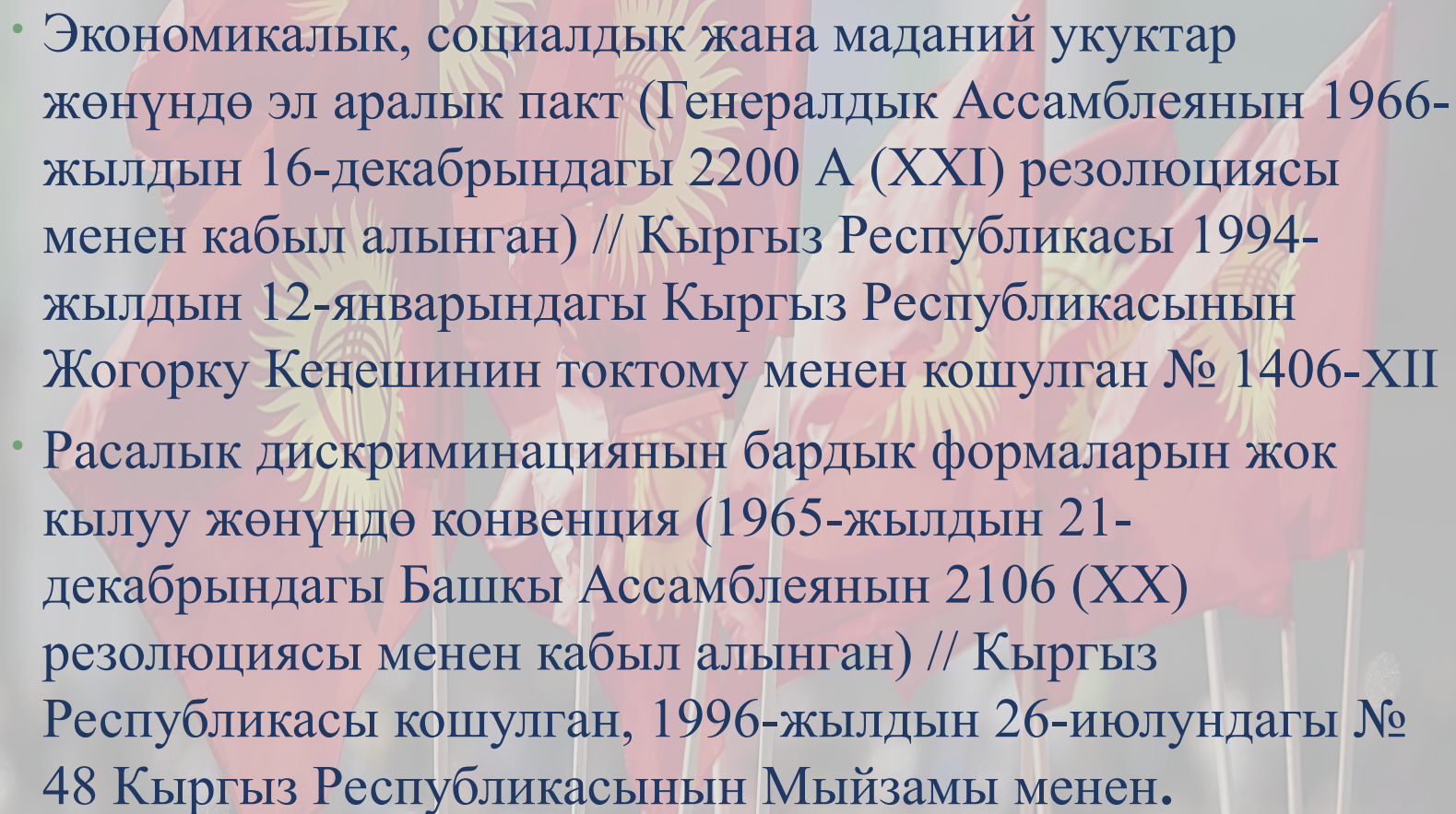


- 
- Жалпы укуктар түшүнүгү ар бир адам дүйнөнүн каалаган мамлекетинин каалаган аймагында өз укуктарын коргоого, жайылтууга жана ишке ашырууга укуктуу экендигин билдирет. Бул принцип биринчи жолу 1948-жылы Адам укуктарынын Декларациясында бекитилген жана андан кийин адам укуктары боюнча башка келишимдер менен бекемделген

## Кыргыз Республикасы тарабынан ратификацияланган адам укуктары боюнча эл аралык документтер

- Адам укуктарынын жалпы декларациясы (БУУнун Башкы Ассамблеясынын 1948-жылдын 10-декабрындагы 217 А (III) резолюциясы менен кабыл алынган) // Кыргыз Республикасы кошулган, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин 1994-жылдын 12-январындагы N 1402- токтому менен XII
- Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пакт (1966-жылдын 16-декабрындагы Генералдык Ассамблеянын 2200 А (XXI) резолюциясы менен кабыл алынган) // Кыргыз Республикасы кошулган, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин 1994-жылдын 12-январындагы № 1994-ж. 1406-XII



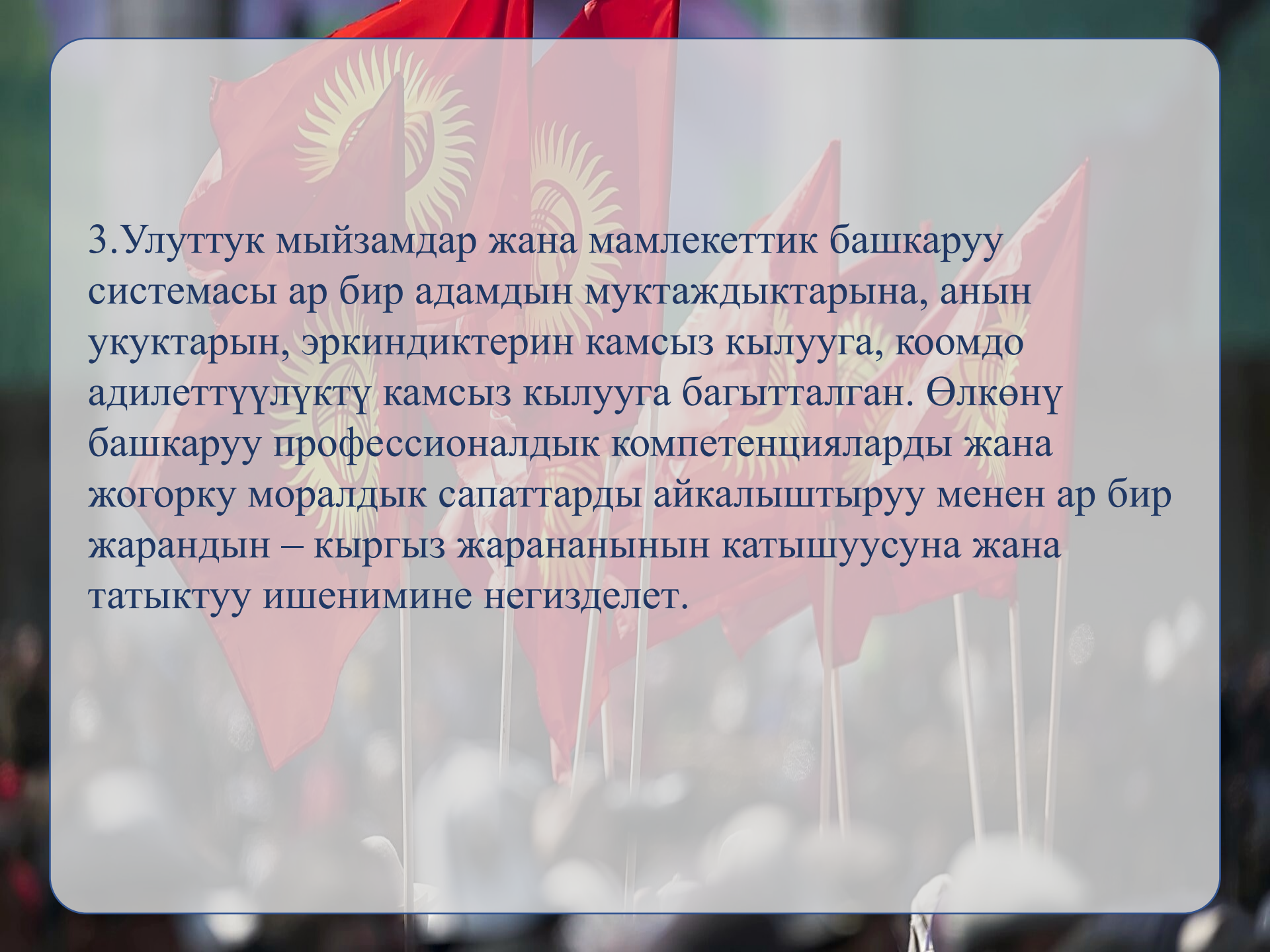
- 
- Экономикалык, социалдык жана маданий укуктар жөнүндө эл аралык пакт (Генералдык Ассамблеянын 1966-жылдын 16-декабрындагы 2200 А (XXI) резолюциясы менен кабыл алынган) // Кыргыз Республикасы 1994-жылдын 12-январындагы Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин токтому менен кошулган № 1406-XII
  - Расалык дискриминациянын бардык формаларын жок кылуу жөнүндө конвенция (1965-жылдын 21-декабрындагы Башкы Ассамблеянын 2106 (XX) резолюциясы менен кабыл алынган) // Кыргыз Республикасы кошулган, 1996-жылдын 26-июлундагы № 48 Кыргыз Республикасынын Мыйзамы менен.

- Балдардын укуктары жөнүндө конвенция (Башкы Ассамблеянын 1989-жылдын 20-ноябрындагы 44/25 токтому менен кабыл алынган) // Кыргыз Республикасы кошулган Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин 1994-жылдын 12-январындагы № 1402- токтому менен XII
- Аялдарга карата дискриминациянын бардык түрлөрүн жоюу жөнүндө Конвенция (1979-жылдын 18-декабрындагы Башкы Ассамблеянын 34/180 резолюциясы менен кабыл алынган) // Кыргыз Республикасы Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Мыйзам чыгаруу жыйынынын чечимдери менен кошулган. 1996-жылдын 25-январы № 320-1 жана Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин 1996-жылдын 6-мартындагы II № 257-1




## 2-тема боюнча кыскача корутундулар:

1. Кабыл алынган жаңы Конституция бардык жарандарга жынысына, расасына, улутуна жана кесиптик таандыктыгына, тилине жана киреше деңгээлине карабастан бирдей укуктарды жана бирдей мүмкүнчүлүктөрдү кепилдейт. Ошону менен бирге жаңы закондорду кабыл алуу процессинде тең укуктуулуктун жана дискриминацияга жол бербөөнүн принциптерин сактоого зор көңүл буруу керек.
2. Кээ бир укуктар жана эркиндиктер мыйзамдуулук, зарылдык жана пропорционалдык принциптерине ылайык, эл аралык же улуттук мыйзамдардын чегинде гана чектелиши мүмкүн.



3. Улуттук мыйзамдар жана мамлекеттик башкаруу системасы ар бир адамдын муктаждыктарына, анын укуктарын, эркиндиктерин камсыз кылууга, коомдо адилеттүүлүктү камсыз кылууга багытталган. Өлкөнү башкаруу профессионалдык компетенцияларды жана жогорку моралдык сапаттарды айкалыштыруу менен ар бир жарандын – кыргыз жарананынын катышуусуна жана татыктуу ишенимине негизделет.





4. Кыргыз Жарандарынын жарандык иденттүүлүгүнүн идеяларын жайылтууда улуттук мыйзамдарды өркүндөтүү жана өлкөнүн калкынын укуктук жана саясий маданиятынын деңгээлин жогорулатуу аркылуу мамлекеттик бийлик органдары, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, массалык маалымат каражаттары жана жарандык коом уюмдары өзгөчө роль ойношу керек.

5. КРнын Конституциясына ылайык ратификацияланган эл аралык келишимдер, эл аралык укуктун универсалдуу принциптери жана ченемдери Кыргыз Республикасынын укук тутумунун ажырагыс бөлүгү болуп саналат.

## **Контролдук суроолор жана окуу тапшырмалары:**

1. Кыргыз Республикасынын Конституциясынын кайсы беренесинде адам укуктары жана эркиндиктери Кыргыз Республикасынын эң жогорку баалуулуктарына кирет?
2. Кыргыз Республикасында жарандык иденттүүлүктү өнүктүрүү концепциясы – Кыргыз жараны качан кабыл алынган?
3. Кыргыз Жарана Концепциясынын максаты эмнеде?
4. Кыргыз жараны жарандык иденттүүлүгүн илгерилетүү боюнча артыкчылыктуу багыттарды тизмектеңиз.
5. Адам укуктары жаатында кандай эл аралык документтер бар?



## Дополнительная литература по теме:

1. Конституция КР от 11.04.2021 года (в ред.от 5.05.2021 г. №59)
2. Закон КР «О государственных гарантиях равных прав и равных возможностей для мужчин и женщин» от 4.08.2008 года № 184
3. Закон Кыргызской Республики «О порядке рассмотрения обращений граждан» от 4 мая 2007 года № 67
4. Всеобщая декларация прав человека, принята резолюцией 217 А (III) ГА ООН от 10 декабря 1948 года
5. Международный пакт о гражданских и политических правах, принят резолюцией 2200 А ГА ООН от 16 декабря 1966 года
6. Конвенция о ликвидации всех форм расовой дискриминации, принята резолюцией 2106 (XX) ГА ООН от 21.12.1965 года



Көңүл бурганыңыз үчүн  
чоң рахмат!